

УДК 378.016: 796.011.3 (043.5)

Свірщук Н. С., Вознюк Т. В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФІЗКУЛЬТУРНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У статті авторами визначені та обґрунтовані педагогічні умови для спеціальної підготовки студентів вищих навчальних закладів спортивного профілю до фізкультурно-рекреаційної діяльності. Запропоновані педагогічні умови, спрямовані на формування у студентів професійно значущих компетенцій, високого рівня креативності, суб'єктності, гнучкості та нестандартності мислення, оволодіння сучасними популярними формами фізкультурно-рекреаційної роботи.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна підготовка, фізична рекреація.

Постановка проблеми. В умовах розбудови сучасної системи освіти на засадах особистісно зорієнтованого підходу школа стає складною соціокультурною організацією, від якої очікується виконання не тільки традиційних освітніх функцій, але й сприяння особистісному становленню школярів як суб'єктів життєдіяльності [8]. Посилення несприятливого впливу освітнього процесу навчальних закладів на стан здоров'я учнів стосується як організації, так і змісту навчально-виховного процесу, психологічних особливостей взаємин учителя з учнями і між самими учнями, методичних підходів до забезпечення навчання та багатьох інших аспектів. У зв'язку з цим постає потреба у формуванні цілісної системи збереження та зміцнення здоров'я учнів, підвищенні рівня їхньої фізичної працездатності, що може бути наслідком спеціальної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Якість педагогічного процесу, спрямованого на організацію професійної діяльності в здоров'язбережувальному режимі, забезпечує поєднання традиційних та інноваційних моделей підготовки, поглиблення міждисциплінарних зв'язків, застосування результативних технологій [6].

Підготовка учителів фізичної культури до фізкультурно-рекреаційної роботи в школі – складний і багатогранний процес. Ефективне розв'язання зазначеної проблеми, вагомість одержаних результатів залежатиме від створення відповідних педагогічних умов.

Дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського "Зміст педагогічної підготовки вчителів в умовах формування загальноєвропейського простору вищої освіти".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки фахівців фізичної культури, здатних конкурувати на сучасному ринку праці, залишається актуальною та привертає увагу багатьох науковців. Їй присвячені праці В. Яловики (1996), Б. Шияна (1997), П. Єфіменка (2002), Л. Суценко (2003), Р. Карпюка (2005), О. Тимошенка (2009), О. Котової (2011) та ін.

Узагальнення досвіду вчених і провідних фахівців (О. Петуніна, 1995; А. Барабанова, 1996; В. Яловики, 1996; Ю. Железняк, 2006; Л. Суценко, 2009 та ін.), а також досягнення сучасної педагогічної науки і практики дозволяє з наукових позицій підійти до обґрунтування спеціальної підготовки студентів інститутів фізичного виховання і спорту до фізкультурно-рекреаційної роботи в школі.

У дисертаційних працях А. Джумаєва (1991), В. Виноградова (1998), Т. Яшиної (1998), М. Бердуса (2000), І. Нікуліна (2000), О. Степанової (2005), О. Астахова (2008) йдеться про організаційні та методичні аспекти фізкультурно-рекреаційної діяльності, зокрема й у загальноосвітній школі. В останні роки захищено низку дисертаційних досліджень з проблем професійної підготовки вчителів фізичної культури: Л. Іванова (2007), М. Батішева (2009), О. Онопрієнко (2009), І. Ткачівська (2009), Л. Ареф'єва (2010), І. Бріжата (2011), О. Котова (2011) та ін.

Однак, залишаються не розв'язаними у попередніх дослідженнях суперечності між соціальною потребою в організації та здійсненні фізкультурно-рекреаційної роботи, спрямованої на покращення стану здоров'я дітей, формування у них потреби в самостійних заняттях фізичною культурою, і наявною системою підготовки учителів фізичної культури, що має більше спортивну спрямованість, ніж оздоровчу; між потребою фізкультурно-рекреаційної роботи в школі та нерозробленістю її методик. До того ж, у процесі вивчення теоретичних основ фізичної рекреації не формується діяльнісний підхід студентів до такої роботи, що призводить до створення розриву між теорією і практикою.

Метою нашого дослідження було визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до організації фізкультурно-рекреаційної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі.

Завдання дослідження:

1. Вивчити сучасний стан підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах вищих навчальних закладів.

2. Визначити напрямки вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-рекреаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття") наголошується, що один з головних шляхів реформування освіти полягає у підготовці нової генерації педагогічних кадрів, підвищенні їх професійного та загально-культурного рівня [5]. До педагогічних умов продуктивності процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-рекреаційної роботи належить раціональна організація освітнього простору, що сприяє розвитку професійних рис високоорганізованої особистості. Це досягається різними шляхами: використанням елементів соціально-психологічного тренінгу, інтенсивно-ігрових методів навчання, техніки психорегуляції, проблемних методів, основ моделювання. Такі завдання мають пошуково-творчий характер, вони сприяють удосконаленню спеціальних видів умінь і навичок майбутнього фахівця. Серед умов визначено такі:

1. Опанування майбутніми вчителями фізичної культури моделей уроків з фізкультурно-рекреаційною спрямованістю.

У теорії та практиці наукових досліджень останніх років у ролі методу наукового пізнання все частіше використовують метод моделювання. Деякі автори зауважують, що "сьогодні немає тієї галузі знань, яка не використала б методи моделювання" [1]. Розв'язанню цієї проблеми присвячені роботи філософів, математиків, педагогів, інших учених. На слухну думку науковців, використання знакових моделей у навчальному процесі дозволяє задіяти можливості як лівопівкульного вербально-логічного мислення, так і правопівкульного наочно-образного сприйняття дійсності. При цьому особистість з переважанням наочно-образної пам'яті вправляється в словесно-логічному запам'ятовуванні й навпаки [3].

Графічні зображення укрупненого блоку навчальної інформації (опорного конспекту) мають різні назви: системні опорні конспекти, синтетичні конспекти, блок-схеми, граф-схеми, матриці, концепти, фрейми, логіко-сміслові моделі, опорно-довідкові конспекти, мислительні карти, карти розуму, ментальні карти, візуальні конспекти, інтернет-конспект, семантичні мережі тощо [2].

Підготовка вчителя до здійснення фізкультурно-рекреаційної діяльності та проведення уроків на її основі є системою оволодіння теоретичних знань і формування практичних умінь і навичок у структурі фахової підготовки учителів фізичної культури. Проведення уроків з фізкультурно-рекреаційною спрямованістю потребує знання методичної насиченості.

Застосування методу моделювання в процесі фізкультурно-рекреаційних занять дозволяє враховувати постійні чинники: наявні умови матеріально-технічного забезпечення, особливості контингенту учнів і водночас орієнтуватися в мінливих факторах, до яких насамперед належать психологічний стан і фізичні показники учнів. Розроблені моделі мінімізують витрати часу вчителя на підготовку, тому що містять основні компоненти для їхньої успішної реалізації.

2. Залучення студентів до організації фізкультурно-рекреаційної роботи в процесі педагогічної практики на основі врахування вікових та індивідуальних анатомо-фізіологічних особливостей школярів.

Значну увагу науковці приділяють педагогічній практиці як найважливішій сполучній ланці між навчанням майбутніх учителів фізичної культури та їхньою самостійною професійною діяльністю в освітніх закладах. У процесі педагогічної практики відбувається формування цілісної структури професійної діяльності фахівця з фізичної культури і спорту на основі інтегрування професійних умінь і навичок.

У період практики, коли студенти входять у нову соціальну роль, безпосередньо знайомляться з професійно-педагогічною діяльністю, дуже важливо вселити їм думку про те, що "творчість – це не якийсь окремий бік педагогічної праці, а найсуттєвіша і необхідна його характеристика" [4], сформувати у них установку в кожному конкретному випадку шкільного життя виходити за рамки нормативної діяльності та шукати нетрадиційні способи розв'язання навчально-виховних проблем.

Ефективність педагогічної практики може бути забезпечена певними засобами й умовами. До них належать: комплексна організація діяльності студентів, яка поєднує в собі навчально-пізнавальну, навчально-практичну і самостійну діяльність; взаємозв'язок теоретичного і практичного навчання; удосконалення змісту, форм і методів навчання; збільшення тривалості педагогічної практики. Педагогічна практика повинна носити особистісно-орієнтований, творчий характер і сприяти виробленню індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Унікальність кожного окремого учня вимагає застосування індивідуального підходу як основного принципу педагогічної діяльності. Але використовувати індивідуальний підхід треба в поєднанні з діяльнісним і особистісним як стратегію, що забезпечує успіх педагогічної діяльності взагалі і педагогічної практики зокрема.

Визначення анатомо-фізіологічних та психологічних особливостей дітей шкільного віку має стати орієнтиром для створення програм підготовки фізкультурно-рекреаційної спрямованості і на їхній основі розробки моделей уроків фізичної культури, які б відповідали режиму здоров'язбереження. Урахування цих особливостей сприяє ефективному використанню фізичних вправ, поєднаних у програми для покращення фізичної активності школярів.

Передбачається, що оптимізувати рухову активність школярів можливо за рахунок її правильної організації, а саме: підвищенням ефективності уроку фізичної культури, зміною ролі вчителя фізичної культури, формуванням мотивації учнів до занять фізичною культурою і самостійними заняттями фізичними вправами. Основними напрямками у розв'язанні сучасних проблем фізичного виховання є застосування засобів фізичної рекреації у позанавчальний період і на уроках з фізичної культури. Вони проводяться з метою виховання відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я суспільства як до вищої індивідуальної та суспільної цінності; формування у дітей та учнівської молоді навичок здорового способу життя; оптимізації режиму навчально-виховного процесу; збільшення рухової активності; активізації фізкультурно-рекреаційної роботи.

3. Активізація творчого підходу студентів до фізкультурно-рекреаційної роботи засобами позааудиторної діяльності.

Незважаючи на глибокі історичні корені виникнення фізичної рекреації, сучасний напрямок фізкультурно-рекреаційної роботи, зумовлений потребами суспільства, що постійно зростають, можна віднести до новаторських. Він потребує створення (з подальшим практичним застосуванням) нових форм, методів і засобів. Але здійснити це може лише фахівець, який має творчі здібності, креативне мислення і достатню теоретичну та практичну підготовленість.

Творчий підхід до справи виступає потужним чинником підвищення якості та результативності педагогічної діяльності вчителя школи. Основними ознаками творчого підходу є новизна в постановці мети та новизна у визначенні змісту та методики проведення занять [7]. Проявом творчого ставлення до професійного обов'язку є здатність і прагнення педагога вносити до процесу праці нові, оригінальні ідеї і прагнути до участі у творчій діяльності, при обов'язковому виконанні організаційно-педагогічних вимог. Творча діяльність є і результатом, і важливою умовою подальшого розвитку особистості, розвитку її творчого потенціалу. Творча освітня діяльність вимагає усвідомлення мети пошуку, активного відтворення раніше вивченого, потреби в поповненні відсутніх знань, самостійності пошуку, уваги, уяви, натхнення.

Проблема професійного розвитку передбачає пошук шляхів формування особистісної позиції студентів, яка забезпечує їм творчу свободу у професійному співтоваристві, стимулює здатність використовувати професію як сферу становлення професійно-творчої індивідуальності. Творча активність студента полягає в тому, що він не тільки сприймає поставлене завдання, а й сам відшукує способи його вирішення. Творчий рівень характерний для студентів, переконаних у ціннісній значущості й необхідності використовувати фізичну культуру для розвитку та реалізації можливостей особистості. Навчаючись у ВНЗ, студент повинен сформувати потребу у творчій праці різної спрямованості. Потрібно так само формувати у студентів позитивну установку на роботу із саморозвитку професійно значущих якостей своєї особистості та оволодіння вміннями й навичками творчої самоосвітньої і самовиховної діяльності.

Творчість не піддається жорсткій регламентації, вона не технологічна, їй важко навчати безпосередньо, тому потрібно створити умови, сприятливі для прояву творчості. Вводити до навчального процесу спеціальні елементи, що орієнтують на творчу діяльність, наприклад, у критерії оцінки за педагогічну практику зі спортивних дисциплін включати обов'язковість творчого підходу. Включення студентів у безперервну практику з 1 курсу, за умови її правильної організації, дозволяє їм до 3-4 курсів накопичити певний досвід діяльності як в стандартних, так і в нестандартних ситуаціях. Необхідно виробляти потребу студентів-практикантів до прояву творчого підходу для проведення нестандартних уроків фізичної культури з рекреаційною спрямованістю, зберігаючи при цьому обов'язковий мінімум змісту навчальної програми, не порушуючи структуру уроку. Це дає можливість урізноманітнити навчальну діяльність дітей, спонукати їх до самостійних занять фізичними вправами; закласти у процес теоретичного навчання студентів спрямованість на творчий підхід до розв'язання поставлених завдань шляхом оволодіння ними системою теоретичних знань; крім того, розробити спеціальні системи творчих завдань і видів робіт, що наближають студентів до завдань і методів діяльності педагога на рівні майстерності та новаторства.

Стимулами підвищення творчої активності студентів вважаємо насамперед залучення їх до дослідницької роботи, яка стає чинником їхнього професійного зростання й розвитку творчої готовності, а також до творчої розробки з проблематики, важливої для їхньої майбутньої самостійної роботи в ролі класного керівника, керівника спортивного колективу, що вимагає досягнення взаєморозуміння з колегами та іншими людьми.

Формування творчого підходу до професійної діяльності студентів факультету фізичної культури – це впровадження в навчальний процес спортивно-практичних дисциплін системи проблемних завдань (теоретичних, практичних, рухових), які засновані на методах активізації творчого мислення і реально відображають проблеми фізкультурно-рекреаційної діяльності. До чинників, які сприяють розвитку педагогічної творчості, відносимо: знання матеріалу; продуманий план уроку або заходу; почуття фізичної розкутості, свободи; правильний вибір методів навчання, виховання; продуктивне спілкування і взаєморозуміння педагога і вихованців; різноманітність методів впливу; цікавість викладу; позитивне ставлення до досліджуваного матеріалу; виразність міміки; образну жестикуляцію.

Оптимізація навчального процесу та активізація пізнавальної діяльності студентів, формування високої професійної готовності відбувається за рахунок використання різноманітних форм і методів активного навчання на основі особистісно орієнтованого і диференційованого підходу (тренінги, дискусії, розв'язання педагогічних завдань й аналіз психолого-педагогічних ситуацій, проведення навчально-педагогічних ігор).

Як засвідчують дослідження в галузі професійної освіти, позааудиторну самостійну роботу студентів вважають одним із пріоритетних напрямів становлення професійної готовності майбутніх фахівців. У процесі позааудиторної роботи в студентів виникає можливість проявити самостійний і творчий підхід для вирішення домашніх завдань. Проте для підвищення її ефективності важливо, щоб були заздалегідь розроблені алгоритми виконання таких завдань, адже основою самостійної роботи студента є наявність не тільки пізнавального завдання, але й способу його виконання. Виконання самостійних завдань може відбуватися без допомоги з боку викладача або з мінімальним його втручанням. Отже, самостійна діяльність студента спрямовується від простого способу відтворення до принципово нового – творчого виконання завдання.

Відсутність нормативної побудови в самостійній роботі спричиняє незацікавленість студентів у професійному становленні, втім створює певні творчі умови і дає їм змогу самостійно визначати шляхи оволодіння професією. Одним із чинників, що підвищує ефективність самостійної роботи студентів на сучасному етапі, є використання інформаційних технологій, які уможливають перегляд лекцій, трансльованих через супутникове телебачення або в мережі Інтернет; слайд-лекцій або повний тематичний огляд матеріалу дисциплін, що вивчаються, поданих в електронному варіанті.

Висновки. Запропоновані нами педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-рекреаційної роботи спрямовані на формування у студентів професійно значущих ознак, адже основною вимогою ефективною та якісною професійної діяльності є досягнення вчителем оптимального рівня педагогічної майстерності. Результати соціологічних досліджень у системі професійної педагогічної освіти свідчать, що вимоги роботодавців до випускників вищої освіти такі: вміння працювати в колективі, орієнтуватися на ринку праці, готовність до адаптації в умовах зміни освітніх стратегій, вміння самостійно працювати з інформацією, органічно поєднувати навчання і виховання тощо. На сучасному ринку праці потрібні компетентні фахівці, тобто такі, які володіють специфічними компетенціями для певного виду діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проблема підготовки майбутнього вчителя до організації фізкультурно-рекреаційної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл перспективна, подальшого вивчення потребує підготовка студентів нефізкультурних факультетів педагогічних ВНЗ до здійснення фізкультурно-рекреаційної роботи зі школярами.

Використані джерела

1. Бердус М. Г. Формирование теории физической рекреации в контексте основ ее матотеории : автореф. дис. на соискание научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры" / М. Г. Бердус. – Малаховка, 2000. – 30 с.
2. Буйдіна О Засоби візуалізації знань у контексті створення моделей знакового мовлення / О. Буйдіна // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. – Вип. LV, ч. II. – Слов'янськ, 2011. – С. 254–263.
3. Бухлова Н. В. Як навчити учня вчитися : поради та рекомендації / Н. В. Бухлова. – К. : Шк. світ, 2007. – 128 с. – (Б-ка "Шк. світу").
4. Кулюткин Ю. Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя // Вопросы психологии. – 1986. – № 2. – С. 23.

5. Розвиток професійно важливих якостей у майбутніх учителів : монографія / Акімова О. В., Галузяк В. М. [та ін.] – Вінниця : ТОВ "Нілан-ЛТД", 2016. – 248 с.
6. Свірщук Н. Спеціальна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-рекреаційної діяльності як пріоритетний напрям сучасної вищої освіти / Н. Свірщук, Т. Вознюк, А. Драчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2012. – Т.2 (18). – С. 80–85.
7. Якимов А. М. Основы тренерского мастерства : учебно-методическое пособие / А. М. Якимов. – М. : Терра-Спорт, 2003. – 176 с.
8. Health Behavior in School – aged Children : Network Terms of Reference. – 2003. – 49 p.

Svirshchuk N. S., Vozniuk T. V.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE TEACHERS' OF PHYSICAL TRAINING PREPARING FOR ATHLETIC AND RECREATIVE WORK

Authors determine and motivate pedagogical conditions to athletic and recreative activity of students of sport higher educational institutions. Authors highlight the opinion that preparation is more effective if future teachers of physical training master models of lessons which has athletic and recreative focus and draw students to organization of athletic and recreative work in the process of pedagogical practice taking into consideration pupil's eternal and individual anatomical features and activating their creative approaches to athletic and recreative work through after classes activities.

The quality of pedagogical process is directed to the professional activity organization combined with healthcare competence. It also provides combining traditional and innovating models of preparation, deepening of interdisciplinary connections and application of effective technologies. Such pedagogical conditions which are proposed by authors addressed to form professionally meaning competences, high level of creativity, subjectivity, flexibility and non-standard thinking. Determined conditions are also addressed to the raise of students' ability to master modern popular forms of athletic and recreative work.

Rational organization of educational environment belongs to pedagogical conditions of productive process of preparation of future teachers of physical training for athletic and recreative work. It promotes developing of professional higher features of the personality. It is necessary to apply innovative forms and methods of teaching, modern informative technologies during the theoretical and practical students' preparation. It is important to promote activation of cognitive activity and to use after classes independent work actively.

It is reached through different ways such as using elements of social and psychological training, intensive and playing methods of education, psychological techniques, problem solving methods, elements of modeling, preparation of different tasks of search and creative character.

Key words: *professional education, physical recreation, pedagogical conditions*

Стаття надійшла до редакції 24.01.2017 р.